

Uit het privéleven van soepeenden

Maria Staal & Alco van Klinken

Voor veel stadsmensen vormen parkeenden het meest directe contact dat ze met vogels hebben. Bij vogelaars staan deze bontgekleurde tamme eenden echter bijzonder laag aangeschreven, wat bijvoorbeeld blijkt uit de gangbare benaming voor een parkeend: soepeend. Dit artikel wil laten zien dat de minachting niet altijd terecht is. Door soepeenden dienen zich namelijk aantrekkelijke onderzoeksmogelijkheden aan. Aan de hand van een onderzoekje naar soepeenden in een willekeurige buitenwijk wordt een globale vergelijking gemaakt tussen het broedsucces van park- en wilde eenden. Ten slotte wordt een beschrijving gegeven van een andere onderzoeksmogelijkheid die soepeenden bieden.

Methode

De methode die in het onderzoek is gevolgd, was nogal eenvoudig. Elke dag werd een rondje langs de drie vijvers van een nieuwbouwwijk gelopen en de aanwezige eenden werden geobserveerd. De waarnemingen werden genoteerd in een dagboek. In het broedseizoen werden dagelijks de jonge eendjes genoteerd. In de loop van de tijd ontstond zo een lijst met gegevens over het aantal geboren jonge eendjes en over de volwassen eenden. De waarnemingen konden worden bijgehouden, omdat soepeenden individueel aan de verentekening zijn te herkennen. De waarnemingen zijn gedaan tussen maart 1984 en augustus 1988. Een lijst met geboren jongen is bijgehouden in 1986 en 1987.

De onderzochte wijk

In eerste instantie beperkte het onderzoek zich tot de drie vijvers gelegen in de wijk Oosterhaar 3 in Haren (Gr.). Omdat de eenden in de hele buurt rondzwierven, werd het werkterrein al gauw groter. In het meest intensieve deel van het onderzoek (tussen 1986 en 1987) was het werkterrein ongeveer 25 ha groot. In het midden van de wijk bevindt zich een soort park waar een school, kerk de drie vijvers en een aantal bosjes en struiken staan. Om dit 'park' heen bevinden zich de huizen en de straten van de wijk. De wijk stamt uit het begin van de jaren zeventig.

Resultaten

Totaalaantal eenden

In de jaren van het onderzoek zaten er in de wijk ongeveer tachtig eenden. Het maximum was 63 eenden die tegelijk in de vijvers zaten (op 19 oktober 1987). De indruk was dat er gemiddeld iets meer mannetjes dan vrouwtjes waren.

Totale jongenproductie over de vijvers

In 1986 werd er een uitgebreid onderzoek gedaan naar het aantal geboren jonge eendjes. Elke dag werd er opgeschreven welke vrouwtjes

jongen hadden en hoeveel. In 1985, 1986, 1987 was 3 mei de datum waarop het eerste broedsel uitkwam. In 1988 was dit 18 april.

In 1986 werden er totaal 226 jongen geboren uit 27 broedende vrouwtjes. Door allerlei omstandigheden bleven er maar dertien over. Dit komt neer op ongeveer 0,5 volwassen jong per vrouwtje! In 1987 werden er uit minimaal 164 geboren jongen 22 volwassen; dertien hiervan werden er met hulp van de mens grootgebracht. In de jaren 1984-1988 werden er steeds maar tien à vijftien jongen volwassen (van globaal 25 broedende vrouwtjes). Over de oorzaken van dit lage overlevingspercentage is het volgende gevonden: Zwarte Kraaien aten een aantal jongen op, veel jongen vielen in straatputten (bewoners brachten zelfs kippegaas aan om dit te voorkomen), honden en katten vingen jongen en in 1987 werden de vijvers voorzien van een hoge kale beschoeiing. Deze beschoeiing vormde voor veel jongen in de vijver een onoverkomelijk obstakel, het heeft tot veel verdrinking geleid.

Jongenproductie per eend

Door de jaren heen is er een aantal vaste vrouwtjes eenden gevolgd. De aanduiding gebeurt met de namen die aan hen gegeven waren, zie tabel. De resultaten geven niet de indruk dat eendemoeders naarmate ze meer nesten hebben gehad, ervarener worden en meer jongen tot volwassenheid krijgen.

Koosie en Beppie

Bij soepeenden lijkt het regelmatig voor te komen dat twee vrouwtjes samen jongen grootbrengen. In het eerste geval was de verentekening zo gelijk, dat het waarschijnlijk twee zusjes betrof (Koosie en Beppie). In 1984 en 1986 voedden ze samen hun jongen op. In beide jaren werden van het gemeenschappelijk koppel twee jongen groot. Ook in 1987 was er een vrouwtje dat haar enige jong samen met een ander vrouwtje heeft grootgebracht. Twee zusjes uit een nest van 1986 hadden in 1987 hun jongen gemeen-

naam van eend	jongenproductie per jaar			
Mammie	1984 : 4	85 : 2	86 : 0	87 : 5
Linda (geboren '84)	1986 : 0	87 : 7	91 : 13	
Loika	1986 : 5	87 : 1	88 : 6	
Koosie en Beppie	1984 : 2	86 : 2		

Jongenproductie van eenden door jaren heen (aantal vliegvlug geworden jongen per vrouwtje per jaar).

Gezicht op één van de vijvers van Oosterhaar 3.
Foto: Maria Staal.

schappelijk. Hiervan zijn geen jongen volwassen geworden. Uit een krantebericht bleek dat elders in Groningen ook een gemeenschappelijk broedgeval bij soepeenden optrad (in 1988). De verentekening deed vermoeden dat het ook hier om zusjes ging.

Inteelt

Dat soepeenden de genetische wetten niet zo nauw nemen, blijkt uit het grote aantal inteeltgevallen dat optrad in de onderzochte groep. In 1988 vormde een vrouwtje een paar met een

'zoon' uit 1987, in 1987 trouwde een woerd met z'n één jaar oudere zus. In het paarseizoen van 1986 copuleerden twee broers regelmatig met hun moeder.

Discussie

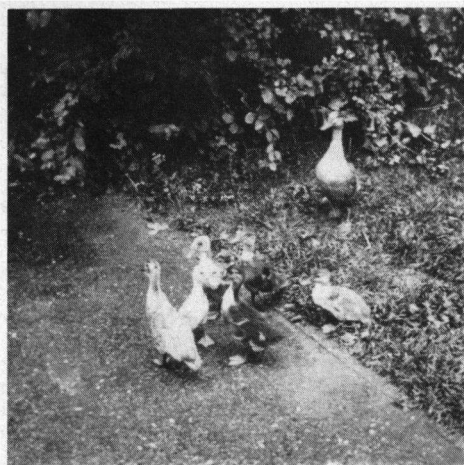
De jongenproductie van soepeenden in Oosterhaar is erg laag in vergelijking met de jongenproductie in wilde-eendepopulaties. De overleving van jongen die in 1986 en 1987 vastgesteld is, is in Oosterhaar 5%. Dit staat in geen verhouding met de overleving die in de literatuur wordt genoemd, rond 40% (Eygenraam 1957, Glutz von Blotzheim 1968, Cramp & Simmons 1980). Ook de jongenproductie per eens is miniem: 0,5 in Oosterhaar tegenover vier in het onderzoek van Eygenraam.

De sterfte treedt bij de soepeenden vooral op in het jongenstadium, aangezien de eierproductie per vrouwtje in Oosterhaar vergelijkbaar was met andere onderzoeksresultaten (ongeveer negen uitgekomen eieren per vrouwtje). De leefomstandigheden van soepeenden zijn voor jongen blijkbaar ongunstig (veel ongunstige omgevingsfactoren en waarschijnlijk een slecht voedselaanbod voor jongen).

Wilde Eenden lijken ongeveer zes keer meer jongen te produceren dan de soepeenden van dit onderzoek. Ondanks deze minieme aanwas nam het aantal eenden in de loop van de jaren niet af. De groep wordt of aangevuld met tamme eenden in de loop van de jaren niet af. De groep wordt of aangevuld met tamme eenden uit de omgeving, of de soepeenden worden zó oud dat een klein aantal jongen voldoende is om de jaarlijkse sterfte te compenseren.

Aan de hand van tellingen van soepeenden zou kunnen worden nagegaan hoe sterk verschillende Wilde Eenden zich met elkaar vermengen.
Foto: Jaap Taapken.

Sommige soepeenden zijn aan hun verenkleed individueel te herkennen.

Foto: Maria Staal.

De individuele herkenning van eenden in dit onderzoek maakt duidelijk dat incest regelmatig voorkomt. Deze incest zou erop kunnen wijzen dat de soepeenden niet veel uitwisseling hebben met andere groepen eenden. Misschien is de samenwerking van eendemoeders bij het grootbrengen van hun jongen een gevolg van het ingeteelde karakter. In natuurlijke omstandigheden komt zo'n samenwerking zelden voor (Glutz von Blotzheim 1968). De algemene indruk die uit dit onderzoek naar voren komt, is dat de onderzochte groep soepeenden een ingeteeld groepje vogels is dat weinig jongen voortbrengt. Wil men een grondige indruk krijgen van de voortplantingsbiologie van soepeenden, is een meer uit-

gebreider onderzoeksopzet nodig dat veel tijd zal kosten. Ook al bieden soepeenden door hun variatie in verenkleed de mogelijkheid om vogels individueel te herkennen, toch is het volgen van de broedresultaten van een totale groep een klus waarvoor maar weinig mensen tijd zullen kunnen vrijmaken.

Een onderzoeksmogelijkheid

Aan de hand van de soepeendtellingen zou kunnen worden nagegaan hoe sterk verschillende groepen Wilde Eenden zich met elkaar vermengen. De indruk bestaat dat in het veld de ene groep Wilde Eenden veel meer soepeenden telt dan een andere groep. De afstand tot bewoning door mensen, lijkt daarbij van belang te zijn: hoe dicht bij mensen, des te hoger het percentage soepeenden. Door het bepalen van de mate van 'soepigheid' zou het aandeel 'tam bloed' in een groep kunnen worden berekend. De mate van 'soepigheid' zou kunnen worden gemeten aan de hoeveelheid wit in het verenkleed van de eenden. De eenden zouden moeten worden onderverdeeld in vier klassen van tekening, bijvoorbeeld 1 echt wild getekend, 2 kleine tamme kenmerken (bijvoorbeeld een brede witte halsring bij mannetjes), 3 grote tamme kenmerken (bijvoorbeeld witte vleugels), 4 echt tam: helemaal wit. Afhankelijk van de tamme voorouder (wit of zwart) wijkt de tamme tekening van de wilde tekening af. Wanneer op meer plekken regelmatig de Wilde Eenden zo geteld en zouden worden gescoord, zouden er interessante gegevens komen over de variatie door het jaar heen en op verschillende typen plekken in Nederland. Deze gegevens zouden bijdragen aan het inzicht in de mate van onderlinge menging van groepen in de Nederlandse populatie wilde eenden.

■ Maria Staal, Gentiaanweg 26, 9753 BC Haren & Alco van Klinken, Olof Palmelaan 105, 9728 VG Groningen, 050-263608.

LITTERATUUR:

Cramp, S. & K.E.L. Simmons (1980): Birds of the western Palaearctic. Volume 1. Oxford University Press.
Eygensaam, J.A. (1957): The sex-ratio and the production of the Mallard, *Anas platyrhynchos* Ardea 45: 117-143.
Glutz von Blotzheim, U.N. & K.M. Bauer (1968): Handbuch der Vögel Mitteleuropas Band 2 1. Teil Akademische Verlagsgesellschaft Frankfurt am Main.

Rapaces nocturnes

Tussen 2 en 4 september 1990 werd te Porrentruy, Zwitserland het 30ste Internationaal Ornithologische Colloquium gehouden over uilen. Niet minder dan veertig voordrachten zijn op schrift gesteld en in boekvorm uitgegeven. Een waardevol bezit voor elke uilenliefhebber. De meeste artikelen hebben bovendien een Engels-talige samenvatting. Ze behandelen de bescherming, het voedsel, de verspreiding, de broedbiologie, het biotoop en talloze onderzoeken bij de Kerkuil, Dwergooruil, Oehoe, Dwerguil, Steenuil, Bosuil, Oeraluil, Ransuil en Ruigpootuil. Behalve Zwitserse, Franse, Duitse, Italiaanse, Joegoslavische, Tsjechische, Schotse en Finse auteurs zorgden uit Nederland en België Jan De Boe (Bosuil), Ellen M. ten Broeke (Bosuil), Jean Doucet (Ransuil), Johan de Jong (Kerkuil) en Joop C.

van Veen (Bosuil) voor belangrijke bijdragen.

Michel Juillard (redactie): Rapaces nocturnes. 328 bladzijden, vele foto's, tabellen en grafieken (1991). Uitg. Nos Oiseaux: Société romande pour l'étude et la protection des oiseaux. CH-1197 Prangins. Prijs Zwfr. 49 (exclusief Zwfr. 10 portokosten) over te maken op CCP Bienne 25-846-8 van de Fondation Suisse pour les rapaces (Schweizerische Stiftung für Greifvögel), Miécourt, Zwitserland, (0)66 - 722 202.